

בעלי המוסר על הפרשה פרשת וירא

הקרבן הרוחני בעקדת יצחק

וַיֹּאמֶר קַח נֹא אֶת בְּנֶךְ אֶת יִצְחָק אֲשֶׁר אֶהְבֶּתְּ אֶת
יִצְחָק וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמִּרְיָה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל
אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֶיךָ.

(בראשית, כ"ב, ב).

בסוף פרשת וירא אנו קוראים על הניסיון העשירי שהתנסה אברהם אבינו - עקידת יצחק. חכמי ישראל במהלך הדורות הרבו לעסוק בפרשייה מופלאה זו, ואנו נתייחס לניסיון העקידה מנקודת מבטם של שניים מבעלי המוסר.

נפתח בשיחה של ר' דוד בודניק² ה"ד, הפותח את השיחה בהבחנה בין שני מונחים - "מסירות נפש" ו"השתוות":

ואם נתבונן עוד נבין כי מה שקורין העולם מסירות נפש זהו באמת מסירת הגוף. אבל מסירות נפש ממש נקרא מידת ההשתוות. והניסיון מעיד כי בהתחלה נקל יותר מסירת הנפש ממסירת הגוף שיכול לוותר על נפשו ואינו יכול לוותר על גופו. אמנם אצל האדם השלם הוא להיפוך, נקל יותר מסירת הגוף ממסירת נפשו. יכול להוותר על ממון ושאלת חיים וכבוד אבל לוותר על רוחניותו זהו כל עקשנותו. ומובן לפי זה אם האדם השלם יש לו ציווי השם שיוותר על הרוחניות שלו בשביל רוחניות זהו מסירת נפש ממש. וזהו המכוון של "בכל מאדך"³ מה שאצלך יקר מאוד, וגם אם הרוחניות זהו מאדך גם זה צריך אתה למסור בשעה שהתורה דורשת ממך כך...

("מאמר מסירת נפש", מובא בספר חיי המוסר,⁴ ב', עמודים רל"ח-רמ"ב).

ר' דוד קובע כי פירושו של המונח "מסירות נפש" באופן בו רגילים להשתמש בו הוא למעשה "מסירות גוף", דהיינו הנכונות לסכן את החיים למען מטרה נעלה. המונח "השתוות" מבטא את "מסירות הנפש" כפשוטה, דהיינו

נכונות לוותר אפילו על ה"נפש", על העולם הרוחני, בעבור רצון השם. לאנשים רגילים קשה יותר למסור את הגוף, אך לצדיקים ההשתוות קשה יותר, כי עולמם הרוחני יקר להם יותר מעצם החיים. את החיוב למסור גם את העולם הרוחני למען רצון השם ר' דוד לומד מן הפסוק "ואהבת את ה' אלוהיך... בכל מאדך" (דברים, ו', ה), על פי ההבנה שפירוש "בכל מאדך" הוא "בכל היקר לך": חז"ל (ברכות נד.) למדו מ"בכל מאדך" את החיוב למסור את "כל ממונך", ור' דוד לומד שעבור צדיקים הכוונה היא לסיכון העולם הרוחני.

בהמשך השיחה ר' דוד מסביר שבעקידת יצחק אברהם אבינו נדרש לגדוע במו ידיו את המפעל הרוחני עליו עמל כל ימיו. ניתן לשער כמה תקוות אברהם אבינו תלה ביצחק כממשיך דרכו הרוחנית, אך העקידה דרשה ממנו לוותר על התקווה להמשכיות עולמו הרוחני אשר הייתה, מן הסתם, משאת חיו. ר' דוד מפרש שזו הסיבה לכך שהעקידה נקראת על שם אברהם אבינו ולא על שם יצחק - יצחק נדרש למסירות הגוף בלבד, אך אברהם אבינו נדרש למסירות הנפש.⁵

בספר "לב אליהו" מובאת שיחה של ר' אליהו לאפיין⁶ ברוח הדברים שהוזכרו, והוא פותח את השיחה בשאלה:

הניסיון הראשון בין עשרה ניסיונות שנתנסה אברהם אבינו, הוא ירידתו לכבשן האש והאחרון הוא ניסיון העקדה. ויש להבין הלא בניסיון הראשון הלזה שעדיין לא הציץ עליו בעל הבירה לומר לו אני הוא בעל הבירה, לכאורה הוא ניסיון הרבה יותר גדול מניסיון של העקידה. שאז כבר זכה לשמוע בפירוש מפי השי"ת⁷ שאמר לו "קח נא את בנך את יחידך... והעלהו שם לעולה". ואילו בניסיון הראשון לא נאמר לו ולא כלום ואעפ"כ⁸ הלך להישרף בשמחה רבה למען כבוד שמו יתברך. וא"כ⁹ מה הטעם שמעניין ירידתו לכבשן האש לא דברה תורה כלל, ורק נזכר ברמז "ויאמר אליו ה' אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים"¹⁰, אבל מעשה העקידה

5 וכך הוא אומר:

ובזה נבין מפני מה הניסיון של העקידה נקרא על אברהם אבינו ע"ה. משום שליצחק היה מסירת הגוף אבל לאברהם אבינו היה מסירת נפש היינו השתוות בחלקי הרוחניות. כי בהסכמתו על עקידת יצחק הרי הסכים לוותר על כל הרוחניות שלו שעמל כל ימי חייו כדי שישאר יורש רוחני ממשך דרכו להעמיד דורות ותלמידים שיכירו את האמת. וזהו מרכז הניסיון שהקב"ה בחן אותו, אם יש לו גם השתוות על הדבר שהיה לו התפעלות עד עכשיו.

6 תלמידו של ר' שמחה זיסל זיו (הסבא מקלם). בסוף ימיו שימש כמשגיח רוחני בישיבת "כנסת חזקיהו" בכפר חסידים.

7 ה' יתברך.

8 ואף על פי כן.

9 ואם כן.

10 בראשית, ט"ו, ז.

1 על פי אבות, ה', ג.

2 מגדולי תלמידיו של ר' יוסף הורביץ (הסבא מנובהרדוק). עמד בראשן של כמה מיישובות "בית יוסף" (שהיו שייכות לזרם נובהרדוק) ונספה עם תלמידיו בשואה.

3 דברים, ו', ה.

4 ליקוט מאמרים ופתגמים של חכמי המוסר שלוקטו על ידי חברות תלמידים בישיבת "בית יוסף" באוסטרובצה. הוצא לאור בהוצאת "חכמה ומוסר", בני ברק, תשכ"ד.

אותם אנשים שאברהם כבר הכניסם תחת כנפי השכינה?
 הם עלולים לחשוב שאברהם אבינו חזר בו מאמונתו
 ומהערכים שאליהם חינך ולאורם פעל. על כן, אברהם
 אבינו עשוי היה לחשוב שהניסיון כאן הוא הפוך, דהיינו
 סירוב לציווי העקידה הוא עמידה בניסיון, וציות לציווי זה
 הוא כשלון בניסיון.¹⁵

בתשובתו, ר' אליהו מסביר שעמידתו של אברהם אבינו
 בניסיון העקידה ביררה שאין דבר שאברהם אבינו לא מוכן
 למסור כדי לעשות את רצון השם - אברהם אבינו נכון
 לוותר אפילו על שכלו, תודעתו וכל מפעל חייו הרוחני,
 כאשר הדבר נדרש ממנו על פי צו השם.¹⁶

ר' אליהו מסיים את השיחה בהסבר דברי המלאך "עתה
 ידעתי כי ירא אלקים אתה" (בראשית, כ"ב, יב) - העובדה
 שאברהם אבינו אהב את ה' הייתה ידועה, והתגלתה
 בהנהגתו במשך כל ימי חייו; אך בניסיון העקידה התגלה
 שאברהם אבינו היה גם ירא אלקים, ולכן גם כאשר הוא
 אינו מבין את דבר ה' ולא מזדהה עם הציווי, הוא מבטל את
 דעתו ומקיים את רצון ה'.

- כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון ולנחמיה רענן, תשע"ג
- נערך על ידי צוות בית המדרש הווירטואלי
- בית המדרש הווירטואלי (V.B.M) ע"ש ישראל קושיצקי שליח
- ישיבת הר עציון
- The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
- האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
- האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
- משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
- דוא"ל: office@etzion.org.il

הרחיבה תורה בפרשה שלמה, וגם אנו בכל הדורות
 מזכירים תמיד רק נאת העקידה שעקד אברהם את
 יצחק בנו ע"ג¹¹ המזבח, ומה זאת?
 ("לב אליהו"¹²).

במדרש מובא שהניסיון הראשון בו אברהם אבינו התנסה
 היה השלכתו לכבשן האש, כאשר הוא סרב לסגוד
 לפסילים;¹³ אך בניגוד לניסיון העקידה שהתורה מרחיבה
 בתיאורו, ניסיון זה רק רמוז בפסוקים ואיננו מופיע
 במפורש, ועל כך ר' אליהו תמה: לכאורה, הניסיון הראשון
 גדול מן האחרון, שהרי בשעה שאברהם אבינו הושלך
 לכבשן האש הוא מסר נפשו על אמונת הייחוד לפני שהוא
 זכה להתגלות אלוהית; אך על העקידה אברהם אבינו
 הצטווה במפורש.

ר' אליהו מסביר בתשובתו שלניסיון כבשן האש קדם
 תהליך אשר במהלכו אברהם אבינו האמין בה' בוודאות,
 ואמונתו של אברהם אבינו הייתה וודאית עד כדי נכונות
 למסור למענה את חייו. ניסיון כבשן האש, אם כן, דרש
 מאברהם אבינו למסור את החיים עבור האמונה שהוא דבק
 בה בכל מאודו. לעומת זאת, בניסיון העקידה הקב"ה דרש
 מאברהם אבינו לפעול בניגוד לכל מה שהוא האמין בו.
 שהרי בכל ימיו אברהם אבינו פרסם את אמונת הייחוד,
 שמהותה היא עשיית חסד והטבה לבריות, ומידתו של
 אברהם אבינו היא "חסד", מידה מאפיינת את כל מעשיו
 והנהגתו, ולאורה הוא חינך את כל הבאים במחיצתו; וכעת
 הוא נדרש לזבוח את בנו כמנהג העמים עובדי האלילים
 בהם הוא לחם כל חייו.¹⁴

בהמשך השיחה ר' אליהו עומד על קושי נוסף אשר בפניו
 עמד אברהם אבינו בניסיון העקידה. מלבד הקושי הפנימי
 לפעול בניגוד לאמונתו, היה בניסיון העקידה גם ניסיון
 במישור החברתי: מה יאמרו עובדי האלילים על מעשה
 העקידה? יתרה מזאת - כיצד יתמודדו עם העקידה כל

11 על גבי.

12 השיחה מובאת בספר "הכמת המצפון", בראשית, ב', פרשת וירא,
 אות ת"ד, עמודים קנ"ח - קנ"ט.

13 על פי בראשית רבה, נח, ל"ח, יג, ו-לך לך, מ"ד, יג.

14 וכך הוא אומר:

אכן יסוד גדול למדנו כאן, דאדרבה ירידתו לכבשן האש, אין
 הכי נמי שלא נצטווה על זה מפי הגבורה כלל, אבל בשכלו
 הבהיר והנפלא של אברהם אבינו השיג זאת והבין, גם התברר
 והתאמת אצלו כי זוהי חובתו בעולמו למסור נפשו עבור
 כבוד השם יתברך... לכן לא נזכר ניסיון זה בתורה"ק אלא דרך
 אגב וברמז כאמור.

אבל ניסיון העקידה היה קשה מאד אף לגבי אברהם, ולא
 לחנם אחז"ל (תנחומא, פרשת, וירא כ"ב) שאמר לו הקב"ה
 לאברהם בבקשה עמוד לי בניסיון זה ע"ש. והעניין הוא כי כל
 הימים היה אברהם מהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ומקבץ
 העם וקורא בשם השם לעזוב דרכי מוות של עבודת כוכבים
 ומזלות, ושהעבודה להש"ת היא רק בעשיית חסד ורחמים
 בעולם, ובשום עניין ואופן לא יתכן לעבוד את ה' בשחיטת
 בני אדם והקרבנות לפניו ח"ו. ודבר זה מתועב ומשוקץ הוא
 ביותר, ולבסוף הרי הוא שומע "קח נא את בנך יחידך" וכו'
 והעלהו שם לעולה".

15 א. בלשונו של ר' אליהו:

הנה יכולים אנו לצייר לעצמנו סערת רוחו של אברהם אבינו
 ודאגת לבו כי רבה מאד, מה יענה לאחר מכאן לכל אותם
 התועים אחר עבודה זרה ומשחתם בהם מום בם, שיראו עליו
 באצבע לאמר ראו זה האדם שסותר את עצמו מתחילתו ועד
 סופו. ובפרט לאותם האלפים והרבבות שכבר נתקבצו אליו
 ונתקרבו לעבודת השם יתברך, וכל הנפש אשר עשו בחרן,
 הרי יחזרו לסורם לעבודת האלילים ולכל התועבות אשר
 עשו. ונמצא כל יגיעתו ועמלו מיום שעמד על דעתו ועד
 עכשיו להביאן ולגייירן ולהכניסן תחת כנפי השכינה, לשוא
 הייתה ח"ו. האם אפשר לומר כי זהו חפץ השם יתברך?
 ואפשר מאד שכל הציווי לא בא אלא כדי לנסות אותו, אם
 יכשל ויבוא לקיים ולעשות כפי אשר נצטווה...

ב. האמירה שאברהם עשוי היה לחשוב שסירוב לציווי העקידה הוא
 עמידה בניסיון וציות לציווי זה הוא כשלון בניסיון מזכירה את דבריו
 של סרן קירקגור בספרו "חיל ורעדה".

16 ואלו הם דבריו:

אבל אברהם עבד ה', הוא קיים בעצמו במילואו מה שנאמר
 לו "התהלך לפני והיה תמים", לא פנה אל רהבים ושטי כזב
 של שכל אנוש נגד ציווי השם יתברך ולא עשה שום חשבון
 של ריוח והפסד בשעת חיובו לקיים מצות בוראו. אף חשבון
 כזה הנראה צודק לכבודו של מקום...על כל פנים ידענו טעם
 שעל ניסיון העקידה נכתב בתורה"ק פרשה שלמה וארוכה על
 כל פרטיה, כי בזה הלך אברהם לקיים מצוות ה' אף שהיה זה
 נגד שכלו הגדול, וזוהי המדרגה העליונה במסירות נפשו של
 אברהם לאלוקיו.